

Nr 98

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa frågor rörande fackskolor; given Stockholms slott den 1 mars 1963.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framlägges förslag om försöksvis upprättande av fackskolor. Försöksverksamheten förutsättes omfatta ett tiotal orter under läsåret 1963/64. Enligt förslaget skall allmän, merkantil och teknisk fackskola få anordnas. Statsbidrag till fackskolorna föreslås utgå i form av driftbidrag och byggnadsbidrag enligt samma grunder, som gäller beträffande högre kommunala skolor, samt i form av bidrag till första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel enligt motsvarande grunder som gäller beträffande kommunala yrkesskolor. Kostnaderna för försöksverksamheten med fackskolor under nästa budgetår har beräknats till ca en miljon kr. i vad avser driftbidrag.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 mars 1963.

N ä r v a r a n d e :

Statsministern **ERLANDER**, ministern för utrikes ärendena **NILSSON**, statsråden **STRÄNG**, **LINDSTRÖM**, **LANGE**, **LINDHOLM**, **KLING**, **SKOGLUND**, **EDENMAN**, **JOHANSSON**, **AF GEIJERSTAM**, **HOLMQVIST**, **ASPLING**.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, följande.

Vid anmälan i årets statsverksproposition (bilagan 10, punkten 124) av anslaget Bidrag till driften av högre kommunala skolor meddelade jag, att fackskoleutredningen med skrivelse den 12 november 1962 framlagt förslag till allmänna riktlinjer för inrättande försöksvis av fackskolor i begränsad omfattning under budgetåret 1963/64. Jag förklarade mig avse att senare föreslå Kungl. Maj:t, att proposition angående vissa med fackskoleorganisationen sammanhängande frågor förelades 1963 års riksdag, och förordade, att de kostnader för fackskolor, som torde uppkomma fr. o. m. nästa budgetår, borde bestridas ur nämnda anslag.

Sedan detta ärende numera färdigberetts, får jag närmare redogöra för det samma.

I. Inledning

1957 års skolberedning föreslog i sitt betänkande Grundskolan (SOU 1961:30) att en ny typ av tvååriga skolor skulle upprättas, vilka borde benämnas fackskolor och erbjuda fyra utbildningsvägar, en humanistisk, en teknisk, en merkantil och en social-ekonomisk. Fackskolorna skulle enligt förslaget vara frivilliga, kommunala skolor, byggande på grundskolan men inte nödvändigtvis tidsmässigt eller organisatoriskt direkt anslutna till denna. Även andra huvudmän än kommuner och kommunalförbund skulle kunna få upprätta fackskolor. Samtidigt med nämnda betänkande avlämnade beredningen bl. a. ett preliminärt förslag till läroplaner för fackskolan (SOU 1961:31).

Enligt skolberedningens förslag skulle den humanistiska skolan få en reallinje och en språklinje. Den tekniska fackskolan föreslogs uppdelad på en maskinteknisk, en elektroteknisk och en byggnadsteknisk facklinje. Differentieringen inom den merkantila fackskolan borde enligt beredningen utgöras av en distributions-tekniskt inriktad, en kameralt inriktad och en korrespondentinriktad studiegång.

Den social-ekonomiska fackskolan skulle genom ett system med tillvalsämnen bereda spelrum för olika yrkes- och begåvningsinriktningar bland eleverna.

Med anledning av skolberedningens förslag, vilket rönt stor uppmärksamhet och blev väl mottaget av remissinstanserna, förordade chefen för ecklesiastikdepartementet (prop. 1962: 54), att beslut skulle fattas om upprättande — i huvudsaklig överensstämmelse med av beredningen angivna grunder — av tvååriga, frivilliga och examensfria, statsunderstödda påbyggnader på grundskolan, benämnda fackskolor. Statsbidrag till dessa föreslogs skola utgå i huvudsak enligt av beredningen förordade grunder, nämligen driftbidrag och byggnadsbidrag enligt väsentligen samma system, som gäller för högre kommunala skolor, samt därjämte bidrag till första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel enligt samma grunder som vid de kommunala yrkesskolorna. Departementschefen föreslog, att fackskola skulle få upprättas efter beslut av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall, försöksvis tidigast från och med höstterminen 1963. Organisationen borde därefter få mer allmänt genomföras med början omkring år 1965. De av departementschefen förordade riktlinjerna för anordnande av fackskolor biträdades av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade departementschefen den 12 april 1962 såsom sakkunniga för överarbetning av förslaget till läroplaner för fackskolor och prövning av vissa därmed sammanhängande spörsmål avdelningschefen Carl-Erik Sjöstedt, rektorerna Yngve Thulin, Sven-Erik Eriksson, Rangel Ekblom och Göte Rudvall, byrådirektören Emil Stetler, lektorerna Hans-Erik Östlundh och Sten-Erik Mörtstedt, juris kandidaten Birgitta Linnér samt numera rektorn Nils-Olof Elfman. Åt Sjöstedt uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet.

De sakkunniga, som antagit benämningen *fackskoleutredningen*, har den 12 november 1962 framlagt förslag angående anordnandet av försöksverksamhet med fackskolor under budgetåret 1963/64.

Över förslaget har infordrade *utlåtanden* avgivits av skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, statskontoret och gymnasieutredningen.

Härjämte har *yttranden* avgivits av Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen, Handelsn arbetsgivareorganisation, Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), som överlämnat yttranden från Läroverkslärarnas riksförbund och Tekniska läroverkens lärarförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Målsmännens riksförbund.

Utredningen har även förklarat sig under våren 1963 ämna inkomma med synpunkter på intagningsbestämmelsernas utformning, vissa lärarfrågor och organisatoriska frågor samt timplaner.

Skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning har senare överlämnat

ett av överstyrelsernas planeringsgrupp och fackskoleutredningen framlagt förslag beträffande kommuner, som borde ifrågakomma för försöksverksamhet från och med läsåret 1963/64.

II. Fackskoleutredningens förslag

I fråga om valet av orter för försöksverksamheten erinrar utredningen om att chefen för ecklesiastikdepartementet och 1957 års skolberedning i samband med förslaget om fackskolor ingående penetrerat principerna för den allmänna planeringen och lokaliseringen av fackskolorna. Enligt utredningens mening bör de bedömningar, som ligger till grund för den allmänna planeringen av fackskolorna, vara vägledande även vid val av orter för försöksvis inrättande av sådana skolor. Utredningen hänvisar därför till vad som i detta sammanhang framförts i Kungl. Maj:ts proposition 1962:54 (s. 343 och 563) samt i skolberedningens betänkande SOU 1961:30 (s. 658).

Urvalet av orter, där hösten 1963 försöksvis skall få inrättas fackskolor, anser utredningen böra ske bland sådana orter, där man kan vara säker på att i överensstämmelse med de allmänna förutsättningar, som angivits av departementschefen, få behålla fackskolor även i framtiden. Det från utredningens synpunkt viktigaste vid urvalet av orter är, att försöken kan ge erfarenheter av värde för det fortsatta planeringsarbetet. Att en ort får större eller mindre allmänt behov av viss utbildning täckt genom fackskolans införande anses från utredningens synpunkt vara ett andrahandsintresse. Vidare bör de orter som föreslås för försök med ett minimum av nyinvesteringar kunna ställa lokaler till förfogande. Att på grundval av skolberedningens förslag till läroplaner företaga nyinvesteringar och nyinredningar av lokaler anses vara mindre välbetänkt. Felinvesteringar och mindre lämpliga lösningar kan bli följderna. Ifrågavarande kommuner bör enligt utredningens mening även ha möjligheter att lösa lärarfrågan.

Utredningen framhåller, att de frågor, som försöksverksamheten avses ge svar på, främst är av organisatorisk men även av pedagogisk natur. För den kommande skolplaneringen kan det vara värdefullt att utvärdera, vilken attraktionskraft fackskolan har gentemot andra skolformer, såsom allmänna, merkantila och tekniska gymnasier. Försöken bör om möjligt även ge svar på frågan om den attraktionskraft de olika fackskolorna och de olika linjerna inom dessa har vid inbördes konkurrens. Försöksverksamhet bör därför förläggas till orter, som kan inrätta samtliga fackskolor och flertalet linjer inom dessa.

Vidare framhåller utredningen, att det vore av värde för den framtida planeringen och utformningen av fackskolorna att genom försöken få de omfattande problemkomplex belysta, som kan uppstå vid avlösningen av teknisk skola, yrkesskolans handelsavdelningar, praktisk realskola eller flickskola.

Ett grundvillkor för att en ort skall komma i åtanke vid upprättande av fackskola läsåret 1963/64 anser utredningen vara, att grundskolan är genomförd i

sin helhet på orten och således senast läsåret 1963/64 hunnit till årskurs 9. Som motivering härför anför utredningen, att försöksverksamheten skulle kunna ge en skev bild, om försök kom till stånd på orter, där grundskolan inte vore genomförd.

På grund av svårigheten att redan nu föreslå lämpliga urvalsinstrument för höstens intagning i fackskolorna, finner utredningen det mest ändamålsenligt att förlägga fackskolorna till sådana orter, där inom tillhörande rekryteringsområde, som inte behöver vara inskränkt till orten, huvudparten av årskullen år 1963 genomgått grundskolan. Konkurrensen om inträde i fackskolorna mellan å ena sidan elever med genomgången grundskola och å andra sidan elever med realexamen eller därmed jämställd utbildning, kommer inte att helt kunna elimineras genom detta. På grund av den ringa omfattning fackskolorna beräknas erhålla denna gång, bör emellertid problemet kunna bemästras genom valet av orter.

Utredningen anser, att de krav som bör uppfyllas för att en viss ort skall kunna ifrågakomma för de försöksvis planerade fackskolorna innebär, att högst ett tiotal orter med sammanlagt ett femtiotal avdelningar kan komma i fråga. Antalet avdelningar bör fastställas först när det definitiva antalet inträdesanmälningar föreligger. Enligt utredningens mening bör det ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa det totala antalet parallellavdelningar och på respektive centrala ämbetsverk att fastställa antalet avdelningar vid varje skola.

Beträffande utformningen av de olika fackskolorna redovisar utredningen vissa preliminära slutsatser, som kan bilda utgångspunkt för planeringen av försöksvis inrättande av fackskolor hösten 1963.

Humanistiska skolan, socialekonomiska fackskolan. Utredningen framhåller, att den humanistiska skolan och den socialekonomiska fackskolan, sådana de föreligger i skolberedningens förslag, i hög grad skiljer sig från den tekniska och den merkantila fackskolan genom att i större utsträckning än dessa syfta till att ge en vidgad allmän utbildning med vissa tämligen begränsade specialiseringsmöjligheter. Den humanistiska skolans och den socialekonomiska fackskolans kompetensområden har under dessa förhållanden icke kunnat undgå att delvis täcka varandra. Med den föreslagna strukturen skulle därför olika studievägar leda fram till ett likartat yrkesval.

Utredningen har funnit övervägande skäl tala för en sammanslagning av sistnämnda fackskolor till en och föreslår, att denna benämnes *allmän fackskola*. Med hänsyn till den konstruktion, som denna skola enligt utredningens förslag beräknas få, skulle detta namn vara bättre täckande än de i direktiven ifrågasatta namnen socialekonomisk eller social fackskola.

En integration av de båda fackskolorna skulle av pedagogiska skäl vara helt naturlig samt dessutom ha påtagliga organisatoriska fördelar menar utredningen. Det skulle bli mycket lättare för en mindre kommun att finna underlag för en integrerad fackskola med olika grenar än för två separata fackskolor. En sam-

manslagning skulle göra det möjligt att i större utsträckning inrätta samtliga fackskolor på i det hela samma orter. Man kunde på så sätt i görligaste mån förebygga en snedvridning av utbildningen genom ett svagt differentierat skolväsen inom regionen. Genom en sammanslagning skulle utbildningen sannolikt också bli attraktivare för manliga elever.

Genom att bygga upp läroplanerna med en kärna av gemensamma ämnen jämte tillvalsämnen torde man enligt utredningens mening kunna åstadkomma, att undervisningen göres kompetensriktad, samtidigt som de mer yrkesobestämnda elevernas studieintressen tillvaratas. Härigenom anser utredningen också att man i vissa avseenden skulle kunna göra den allmänna fackskolan mer yrkesinriktad än den humanistiska skolan och den socialekonomiska fackskolan.

Utredningen framhåller preliminärt, att differentieringen inom den allmänna fackskolan kan komma att omfatta en språklig, en naturvetenskaplig, en social och en konsumtionsekonomisk gren. De två senare grenarna avses erhålla en mer yrkesinriktad prägel.

Tekniska fackskolan. Beträffande den tekniska fackskolan framhåller utredningen att kommunerna utan större olägenheter torde kunna utgå från skolberedningens förslag. Med anledning av uttalandet i direktiven för utredningen, att inrättandet av en kemisk-teknisk linje kunde behöva övervägas, förklarar utredningen sig vara av den uppfattningen, att en sådan linje synes vara behövlig, även om den inte blir lika frekvent som de av skolberedningen föreslagna linjerna inom den tekniska fackskolan.

Merkantila fackskolan. Utredningen arbetar med den preliminära förutsättningen, att den förvaltningstekniska utbildning, som skolberedningen föreslagit inom den socialekonomiska fackskolan, skall överflyttas till den merkantila fackskolan och antingen inordnas i denna som en särskild linje eller tillgodoses genom tillval. Utredningen torde komma att föreslå inrättande av distributions-, kamerar- och korrespondentlinjer i stora drag enligt de riktlinjer, som finnes i skolberedningens betänkande.

Utredningen anser det angeläget, att samtliga de studievägar i de olika fackskolorna, som kommer att medtagas i utredningens definitiva förslag, skall få ifrågakomma vid försöksverksamheten.

Beträffande de lokala organisationsformerna framhåller utredningen, att de pedagogiska synpunkterna bör tillmätas stor betydelse vid diskussionerna om olika förläggningsalternativ för de nu aktuella fackskolorna. Fackskolorna måste redan från början te sig attraktiva understryker utredningen och påpekar, att den lokalmässiga förläggningen av fackskolorna och deras samordning med andra skolformer kan påverka deras attraktionskraft.

Utredningen berör också vissa frågor i samband med fackskoleorganisationens uppbyggnad samt framhåller därvid inledningsvis, att det, om fackskolorna skall få den betydelse, som man eftersträvat och beräknat i de

uppgjorda prognoserna, är av vikt att en allmän informationsverksamhet kommer till stånd bland såväl lärare som elever och målsmän.

Utredningen betonar vikten av att skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning erhåller tillräckliga resurser för att effektivt kunna bygga upp fackskoleorganisationen och i detalj följa verksamheten redan från läsåret 1963/64. En mångfald problem kommer att kräva en ingående uppmärksamhet om försöksverksamhetens erfarenheter skall bli till nytta för framtiden. Åtminstone i början kommer t. ex. en besvärande brist på läroböcker att göra sig gällande. Detta torde medföra ett behov av centralt utarbetande av studieplaner och kompendier samt överhuvud taget en nära kontakt dels mellan de centrala ämbetsverken och fackskolorna, dels mellan i samma årskurs undervisande lärare både vid den egna skolan och skolor på andra orter med försöksverksamhet.

I samråd med skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning föreslår utredningen, att för viss verksamhet i anslutning till fackskolor anslaget Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet uppräknas med 100 000 kr. och anslaget Yrkespedagogisk reformverksamhet med likaledes 100 000 kr.

För den lokala ledningen av försöksverksamheten anser utredningen det vara av betydelse, att rektor får möjlighet att ägna sig åt pedagogiska uppgifter. Utredningen föreslår därför, att som villkor för upprättande av fackskola läsåret 1963/64 föreskrives, att kommunen ställer erforderliga medel till förfogande för avlastning av rektors administrativa och organisatoriska arbetsuppgifter.

Då de centrala verkens rådgivande verksamhet torde komma att förutsätta vissa gemensamma ämneskonferenser m. m. för fackskolornas lärare föreslås slutligen, att som villkor för fackskolas upprättande på en ort även skall föreskrivas, att kommunen ställer medel till förfogande för att lärarna skall få tillfälle att delta i dylika konferenser.

III. Remissyttranden

Utredningens förslag har i stort sett mottagits positivt. Viss kritik har emellertid riktats mot de av utredningen föreslagna villkoren för anordnandet av försöksverksamhet samt den med utgångspunkt från dessa villkor föreslagna begränsningen av försöksverksamheten. Några remissinstanser har också beklagat, att utredningen på grund av den korta tid, som stått till förfogande, inte hunnit framlägga mera preciserade förslag. SACO, vars yttrande är ett av de mest kritiska, anser det vanskligt att redan instundande läsår ens på försök införa fackskoleverksamhet i landet samt finner den föreslagna försöksperioden kort, speciellt mot bakgrunden av de provisorier, som måste tillgripas under den tid försöksverksamheten pågår.

Även *Handelns arbetsgivareorganisation* är tveksam beträffande tidpunkten för igångsättandet av försöksverksamheten och befarar att denna kommer att

startas utan tillräcklig tid för planering och förberedelse. Vidare ifrågasättes, om inte försöksverksamheten även borde omfatta en fackskola med ett enskilt företag som huvudman.

I fråga om valet av orter för försöksverksamheten framhåller *Svenska stadsförbundet* och *Svenska landskommunernas förbund* att det förefaller naturligt, att man i första hand tar sådana orter, där försöksverksamheten kan förväntas ge de rikaste erfarenheterna till gagn för fackskolornas framtida gestaltning. Förbunden understryker den av utredningen uttalade uppfattningen att valet av försökskommun inte i och för sig bör påverkas av en berörd kommuns vilja till mera betydande nyinvesteringar i syfte att tillgodose lokalbehov m.m. Redan med tanke på den korta tid, som återstår innan försöksverksamheten avses bli påbörjad, synes det nödvändigt att valet i huvudsak sker med hänsyn till nu befintliga resurser.

Svenska landstingsförbundet anser, att det vore välbetänkt att föreskriva, att de för försök föreslagna orterna skall kunna ställa lokaler till förfogande utan att vidtaga några omfattande nyinvesteringar.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser däremot, att orter, som har behov av ökad utbildning, bör ha företräde, även om detta skulle kräva investeringar i nya skollokaler. Särskilt bör beaktas skolområden, där man de närmaste åren får en ökad belastning på utbildningskapaciteten genom att elever avgår från såväl realskolan som grundskolan.

Gymnasieutredningen anser, att de orter, dit den för 1963/64 föreslagna försöksverksamheten blir förlagd, bör ha någon form av gymnasium. Därigenom blir det bl. a. möjligt att utröna vilken attraktionskraft fackskolan har gentemot gymnasiet, en fråga som är av utomordentligt stor betydelse för framtiden.

Enligt *TCO* torde fackskolornas attraktivitet till stor del vara avhängig av de på skolorten föreliggande utbildningsbehoven, vilka i sin tur är beroende av det lokala skolväsendets större eller mindre differentiering. Vid urvalet av försöksorter borde man därför inte bara inrikta sig på att utröna attraktionskraften utan också på att tillgodose föreliggande utbildningsbehov. Då skall det heller inte vara nödvändigt att varje utvald ort får en fullt utbyggd fackskoleorganisation. Man bör kunna inrätta t. ex. enbart en teknisk eller en merkantil fackskola, om utbildningsbehoven på dessa områden är särskilt stora.

Så långt en utprövning av fackskolornas attraktionskraft kan ske är det enligt *TCO* angeläget att uppmärksamheten inte ensidigt inriktas mot gymnasiet och hur utfallet i det avseendet kan komma att bli. Det är också väsentligt att få erfarenheter av i vilken omfattning fackskolorna kan verka avledande från yrkeskolornas praktiska linjer och vilka konsekvenser detta kan få för de praktiska yrkesområdena.

Svenska arbetsgivareföreningen anser, att utredningen väl ensidigt fäst avseende vid en viss typ av erfarenheter på det organisatoriska planet, nämligen attraktiviteten mellan olika skolformer och studiebanor. Försöksverksamheten bör i stället framför allt inriktas på den nya skolformens pedagogiska och inne-

hållsmässiga utformning samt på problemen i samband med avlösningen av äldre skolformer.

Läroverkslärarnas riksförbund tvivlar på att man ur de iakttagelser, som kan göras under en försöksverksamhet av föreslagen omfattning, ens kan utläsa en tendens beträffande fackskolornas utvecklingsmöjligheter och attraktionskraft. Betydligt värdefullare resultat torde en försöksverksamhet kunna ge, som inriktar sig på att få pedagogiska frågor belysta. Under förutsättning att försöksorterna i stor utsträckning väljes med hänsyn till förefintligheten av skolformer, som redan har utbildningsvägar av i huvudsak samma art, som de fackskolan skall erbjuda, torde redan före 1965 lämpliga undervisningsplaner hunnit prövas och initialsvårigheter övervunnits. Förbundet rekommenderar därför en förläggning av en del av försöksverksamheten till orter med kommunal flickskola, praktisk realskola och andra skolformer, som fackskolan är avsedd att avlösa. Att, som utredningen föreslagit, såsom minimikrav för startandet av försöksverksamhet kräva, att huvuddelen av den berörda årskullen genomgått grundskolan år 1963, finner förbundet väl rigoröst. I stort sett samma synpunkter på valet av orter framföres av *SACO*.

Gymnasieutredningen förklarar sig helt dela fackskoleutredningens uppfattning att försöksverksamheten, i varje fall första året, bör bedrivas på sådana orter, där inom tillhörande rekryteringsområde huvudparten av årskullen år 1963 genomgått grundskolan, samt finner också den föreslagna begränsningen till ett tiotal orter och sammanlagt ca 50 parallellavdelningar lämplig.

LO finner däremot försöksverksamhetens begränsning vara betänkligt snäv. Dels är skolformen redan i princip beslutad, varför en så blygsam start även om det gäller försöksverksamhet måste antyda ett alltför långsamt genomförande, dels kan de få orter, som kommer ifråga knappast ge ett tillförlitligt genomsnitt.

Målsmännens riksförbund uttalar, att försöken måste få så stor omfattning och beröra områden av så vitt skilda strukturer — från storstaden till landsbygdsområden med en medelstor centralort — att erfarenheterna verkligen kan läggas till grund för den kommande utvecklingen. Den slutgiltiga organisationen av dessa på försök anordnade skolor bör ej fixeras förrän grundlig erfarenhet vunnits.

Även *Svenska Arbetsgivareföreningen* ställer sig kritisk till utredningens restriktivitet då det gäller urvalet av orter samt understryker det angelägna i att fackskolorna ges en sådan omfattning, att de i tid erhåller den stadga, som fordras av en skolform, som enligt planerna redan omkring år 1970 skall draga till sig cirka 20 procent av berörda årsklasser.

Beträffande fackskolornas preliminära utformning förklarar *skolöverstyrelsen* sig inte ha något att erinra mot att fackskolorna under läsåret 1963/64 försöksvis organiseras på sätt utredningen föreslagit. Överstyrelsen kan emellertid, då utredningen ännu inte framlagt förslag till tim- och kursplaner och inte heller närmare preciserat eller motiverat sina förslag, inte i övrigt ta ställning till dessa.

Svenska arbetsgivareföreningen anser, att frågorna rörande de olika linjernas målsättning inte är tillräckligt belysta och finner det angeläget understryka, att fackskolornas kompetens och målsättning inte bör lämnas obeaktad under utredningens fortsatta arbete.

Förslaget om sammanslagning av den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fackskolan tillstyrkes av *överstyrelsen för yrkesutbildning, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen, Läroverkslärarnas riksförbund* och *TCO*. Kritik mot förslaget framföres av *LO*, som anser, att den allmänna fackskolan ej skulle bli gymnasieavlänkande i den omfattning, som en humanistisk skola avsetts kunna bli, och ej heller vara lockande med sin ytterst onyanserade och inkonsekventa beteckning. *LO* anser även att den socialekonomiska fackskolan redan i dagens läge och än mer i framtiden skulle komma att väl försvara sin plats bredvid de övriga.

Målsmännens riksförbund anser inte den för en sammanslagning givna motiveringen övertygande, men finner uppslaget beaktansvärt.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att den allmänna fackskolan bl. a. skulle fylla en viktig uppgift genom att dels — i likhet med den nuvarande flickskolan och i viss mån också folkhögskolan — erbjuda icke klart yrkesbestämda elever en möjlighet till fortsatta studier, dels avlänka från gymnasierna sådana elever, som ej känner sig passa för ett studiesätt, som i många avseenden bestäms av en förestående examen. Denna dubbla uppgift synes bäst kunna fyllas om studiegången ej från början medför en avgörande differentiering utan huvudsakligen inriktas på allmänbildande studier, möjligen med alternativet matematik eller språk som en valmöjlighet. Styrelsen förutsätter, att den föreslagna uppdelningen på grenar genomföres först andra året.

Inrättandet av en kemiteknisk linje vid teknisk fackskola samt förläggning av den förvaltningstekniska utbildningen inom ramen för den merkantila fackskolan tillstyrkes bl. a. av *överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen, Läroverkslärarnas riksförbund, TCO* och *Målsmännens riksförbund*.

Gymnasieutredningen finner det angeläget, att utbildningen framför allt för vårdnadsyrken och socialt-kurativa yrken i vid mening tillgodoses inom härför lämpade grenar och kan tänka sig, att den allmänna fackskolan — med fackskoleutredningens beteckning — får detta till huvuduppgift. En mer adekvat benämning blir då social fackskola.

Den planerade försöksverksamheten med tekniska fackskolor bör enligt *SACO*, där så ske kan, arrangeras genom anslutning till yrkesskolor eller tekniska gymnasier, där i många fall ett sambruk av laboratorier kan ordnas. Sammanförandet av tekniskt gymnasium och teknisk fackskola innebär att en »ingenjörsskola» skapas, en tanke som framfördes i anslutning till blandgymnasieutredningens betänkande. *SACO* anser det vara av värde att denna organisationsform prövas inom ramen för den nu planerade försöksverksamheten. Samma synpunkter

framföres av *Tekniska läroverkens lärarförbund*, som finner det väsentligt, att de nya tekniska fackskolornas karaktär av tekniska utbildningsanstalter betonas.

Målsmännens riksförbund anser det viktigt, att fackskolorna, särskilt den allmänna, i den mån det är ekonomiskt möjligt får utgöra självständiga fackskolor, gärna i form av blandfackskolor. De bör inte kombineras med gymnasier eller grundskolor. Kombination med en yrkesskola torde enligt förbundet utgöra en mindre olägenhet.

Läroverkslärarnas riksförbund framhåller, att det under en försöksperiod är nödvändigt, att organisationsformerna blir sådana, att de ej hindrar fackskolan att få en egen profil — ett eget studiemål och en meningsfull lärogång helt inriktad mot detta studiemål. En samordning av fackskola och gymnasium skulle kunna innebära en fara för en sådan utveckling och bör därför endast prövas på mindre orter, där flera skolenheter ovanför grundskolans nivå ej lämpligen kan organiseras.

Vad utredningen i fråga om *fackskoleorganisationens uppbyggnad* framhållit angående nödvändigheten av att skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ges tillräckliga resurser för att i detalj kunna följa verksamheten understryks av bl. a. *skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, SACO* och *TCO*. *Läroverkslärarnas riksförbund* anser utredningens förslag om anslag för ifrågavarande ändamål vara väl motiverat och ett värdefullt initiativ. Förbundet finner det dock föga ändamålsenligt att skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning var för sig skall bygga upp en organisation för att leda en försöksverksamhet, som till stora delar kommer att sammanfalla och erbjuda identiska problem. Att skapa en organisation, som kunde ge försöksverksamheten en central enhetlig ledning borde inte ligga utanför det möjligas gränser.

Statskontoret har i och för sig inte något emot att ökade resurser ställs till skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning förfogande, men kan i avsaknad på närmare underlag för bedömningen av medelsbehovet inte taga ställning till frågan om det erforderliga medelsbeloppet.

Nödvändigheten av att rektorerna vid fackskolorna får erforderlig lättnad i sina administrativa och organisatoriska uppgifter för att kunna ägna den pedagogiska ledningen ökad tid och av att lärarna bereds möjlighet att delta i de konferenser och överläggningar, som anordnas, understryks av *skolöverstyrelsen*. Kommunernas medverkan är därvid enligt överstyrelsen angelägen, men bör inte ställas som villkor vid avgörande av fackskolornas förläggning. Däremot bör de centrala ämbetsverken bemyndigas att företaga de jämkningar i den för skolledarna och lärarna vid fackskolorna föreskrivna tjänstgöringskyldigheten, som betingas av uppbyggnadstidens särskilda förhållanden.

Även *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet* avstyrker utredningens förslag, att såsom villkor för anordnandet av försöksverksamhet skall föreskrivas, att försökskommun ställer medel till förfogande för att

avlasta fackskolerektorns administrativa och organisatoriska uppgifter samt för att möjliggöra för lärarna att delta i centrala och regionala ämneskonferenser under det första läsåret.

IV. För försöksverksamhet föreslagna orter

Skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning planeringsgrupp samt fackskoleutredningen har till försöksverksamhet med tvååriga fackskolor från och med läsåret 1963/64 föreslagit kommunerna *Fagersta*, *Kalix*, *Köping*, *Sala*, *Skellefteå*, *Skövde*, *Västerås* och *Östersund*. Samtliga dessa kommuner har förklarat sig kunna ställa erforderliga lokaler till förfogande hösten 1963. Som motivering har planeringsgruppen beträffande de föreslagna orterna anfört följande.

Fagersta. Hela regionen har fullt genomförd 9-årig skola 1963. Staden domineras av Fagersta bruk. Regionens befolkningsutveckling är positiv även om vissa delar redovisar folkminskning. Nästan samtliga elever kan nå skolorten genom dagliga resor. Allmänt gymnasium finns.

Nederkalix. Hela regionen har fullt genomförd 9-årig skola år 1963. Kalix tätort är centrum inom en vidsträckt region med betydande avfolkning inom de perifera delarna. Ekonomiskt och socialt avviker förhållandena inte oväsentligt från de expansiva Västmanlands-regionerna. En betydande del av 16-åringarna bor i inackorderingszonen. Försöksgymnasium, central verkstadsskola och folkhögskola finns i Kalix.

Köping. Regionen har till 90 % fullt genomförd 9-årig skola 1963. Staden är centrum i en region med betydande befolkningsstillväxt. Teknisk utbildning i privat skola finns. Utbyggnad av yrkesskolan planeras, till vilken åtminstone teknisk fackskola, ev. även merkantil fackskola, beräknas bli förlagd. Allmänt gymnasium samt filialer till handelsgymnasium och tekniskt gymnasium finns.

Sala. Regionen har till 70 % fullt genomförd 9-årig skola år 1963. Vissa perifera kommuner har infört grundskolan endast i årskurserna 1—7 eller 1—8. Staden är kommersiellt centrum i en förhållandevis vidsträckt region. Landsbygdsdelen präglas av jordbruksnäringen och redovisar större folkminskning än Sala stads folkökning. Sala-regionen är med hänsyn till bl. a. elevunderlag, elevernas fördelning på skolort, rezon och inackorderingszon, näringslivets struktur och befolkningsutveckling, en typisk exponent för ett mycket stort antal regioner med allmänt gymnasium i landet. Teknikerutbildning finns.

Skellefteå. Ca 60 % av regionen har fullt genomförd 9-årig skola år 1963. Återstående delar är perifert belägna kommuner. Staden har bl. a. allmänt gymnasium, tekniskt gymnasium, filial till handelsgymnasium, yrkesskola, teknisk skola och frivillig årskurs 10.

Skövde. Ca 50 % av regionen har fullt genomförd 9-årig skola år 1963. Trots detta talar flera skäl för, att försöksverksamhet påbörjas även inom ett sydsvenskt område, varvid Skövde synes lämpligast.

Skövde är den största tätorten inom ett län med ett relativt svagt utvecklat näringsliv och ett flertal sinsemellan konkurrerande regioncentra. Befolkningsutvecklingen är till följd av den förhållandevis starka industrialiseringen och befintliga militära inrättningar positiv i Skövde-regionen.

Skolväsendet har expanderat snabbt. Sålunda finns förutom allmänt gymnasium även bl. a. handelsgymnasium och tekniskt gymnasium.

Västerås. Hela regionen har fullt genomförd 9-årig skola 1963. Västerås dominerar inom regionen. Befolkningstillväxten är snabb. Regionens areal är relativt liten. Stadens skolväsende är allsidigt utbyggt med bl. a. allmänt gymnasium, handelsgymnasium, tekniskt gymnasium, flickskola och praktisk realskola.

Östersund. Ca 60 % av regionen har fullt genomförd 9-årig skola år 1963. Återstående delar är perifert belägna kommuner. Staden är kommersiellt och administrativt centrum inom ett starkt avfolkningslän. Regionen är mycket stor och en betydande del av 16-åringarna bor inom inackorderingszonen. Allmänt gymnasium, handelsgymnasium, tekniskt gymnasium, yrkesskola, flickskola och praktisk realskola finns.

Skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning biträder förslaget, att fackskolor från och med läsåret 1963/64 skall få försöksvis inrättas i nämnda kommuner.

V. Departementschefen

Enligt beslut av 1962 års riksdag skall fackskolor anordnas och organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med i propositionen 1962:54 förordade riktlinjer (SäU 1 s. 202, Rskr 328). Riksdagens beslut innebär bl. a., att fackskolor försöksvis skall få upprättas tidigast fr. o. m. höstterminen 1963 samt att organisationen skall få genomföras mer allmänt med början omkring år 1965.

För att närmare utreda vissa frågor rörande fackskoleorganisationen tillkallades, såsom tidigare nämnts, fackskoleutredningen den 12 april 1962. Vissa utgångspunkter för det avsedda utredningsarbetet hade angivits i propositionen 1962:54. De sakkunniga borde, förutom att företaga en överarbetning av skolberedningens förslag till läroplaner, ytterligare överväga vad beredningen anfört i fråga om praktikkrav och övriga inträdesfordringar, betygsättning och flyttning, möjligheterna till övergång från fackskola till andra skolor, främst kanske olika former av gymnasier, förläggande av kompletteringskurser till en eller flera av fackskolorna m. fl. liknande frågor av närmast pedagogisk natur.

Utförligare riktlinjer för de sakkunnigas arbete har senare givits i en inom ekklesiastikdepartementet upprättad promemoria. I denna framhölls bl. a., att fackskolefrågan inte kunde ses isolerad utan att utredningsarbetet i olika hänseenden måste beröra relationerna mellan å ena sidan de nya fackskolorna och å andra sidan vissa befintliga skolformer, nämligen gymnasier, yrkesskolor och folkhögskolor. De sakkunniga borde också ägna uppmärksamhet åt frågor rörande undervisningens anordnande, inspektion, formerna för studiernas avslutande och den kompetens utbildningen skall ge. Vidare borde det ankomma på de sakkunniga att framlägga de ytterligare förslag rörande frågor om lärare och övriga befattningshavare, som kunde erfordras.

Såsom framgår av vad jag nu anfört, är det en mängd frågor, som de sak-

kunniga skall ta ställning till. Det av utredningen den 12 november 1962 framlagda förslaget innehåller i stort sett endast preliminära synpunkter, avsedda att ligga till grund för försöksverksamheten. I avvaktan på ställningstaganden till utredningens slutliga förslag, vilka torde komma att föreligga under hösten 1963, bör det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser, som erfordras för att verksamheten vid fackskolor försöksvis skall kunna börja hösten 1963.

Fackskoleutredningen har redovisat vissa synpunkter rörande de krav, som, med hänsyn till syftet med den planerade försöksverksamheten, bör ställas på orter, där fackskolor skall få upprättas kommande läsår. Under hänvisning till dessa synpunkter har utredningen förklarat sig anse, att högst ett tiotal orter med sammanlagt ett femtiotal avdelningar kan komma i fråga. Jag anser mig böra tillstyrka, att fackskolor under läsåret 1963/64 försöksvis får upprättas i den omfattning, som utredningen föreslagit. Vid bedömningen av medelsbehovet under anslaget Bidrag till driften av högre kommunala skolor (1963 års statsverksproposition, bil. 10, s. 236 ff.), har jag räknat med kostnader för en sådan försöksverksamhet.

Då det gäller principerna för valet av orter för en försöksverksamhet i begränsad omfattning, kan jag i stort sett instämma i vad utredningen anfört. Mot att försöksverksamhet vid de föreslagna orterna kommer till stånd har jag inte någon erinran. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att efter framställning från vederbörande kommun meddela beslut om inrättande av fackskola. Frågan huruvida — inom ramen för den angivna omfattningen av försöksverksamheten — ytterligare någon ort utöver de föreslagna skall komma i fråga bör bli beroende av Kungl. Maj:ts prövning.

Fackskolorna bör enligt min uppfattning försöksvis i stort sett kunna utformas på sätt fackskoleutredningen förordat. Jag tillstyrker alltså, att de av skolberedningen föreslagna humanistiska och social-ekonomiska fackskolorna under försöksverksamheten läsåret 1963/64 organiseras som en fackskola. Den av utredningen föreslagna benämningen på denna, allmän fackskola, kan jag acceptera som ett arbetsnamn tills vidare. Allmän, merkantil och teknisk fackskola bör således få anordnas. Beträffande den närmare utformningen av dessa fackskolor torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan utredningen inkommit med förslag till provisoriska tim- och kursplaner, fatta beslut. I detta sammanhang vill jag särskilt betona vikten av att en på vårdirken inriktad utbildning erhålles samt framhålla, att det bör bli en av de främsta uppgifterna för den allmänna fackskolan att tillhandahålla sådan utbildning.

Såsom utredningen framhållit, är det givetvis nödvändigt, att skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning kan följa fackskoleorganisationen under dess uppbyggnad. Jag anser emellertid, att detta väl skall kunna ske med de resurser, som vid bifall till Kungl. Maj:ts förslag i årets statsverksproposition kommer att stå till överstyrelsernas förfogande.

Utredningens förslag att såsom villkor för anordnandet av försöksverksamhet

skall föreskrivas, att vederbörande kommun ställer medel till förfogande för avlastning av fackskolerektors administrativa och organisatoriska uppgifter samt för att göra det möjligt för lärarna att delta i ämneskonferenser, kan jag inte biträda. Jag förutsätter som självklart, att kommunerna utan att föreskrifter meddelas kommer att ställa erforderliga resurser till förfogande härvidlag.

Statsbidrag till fackskolorna bör, såsom förordades i propositionen 1962:54 (s. 343), utgå i form av driftbidrag, byggnadsbidrag och bidrag till första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel. I fråga om driftbidrag och byggnadsbidrag torde böra gälla samma grunder, som för högre kommunala skolor. Bidrag till första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel bör få utgå i huvudsak enligt samma grunder, som gäller för motsvarande bidrag till kommunala yrkesskolor.

I nyssnämnda proposition (s. 567) erinrades om dels att 1945 års riksdag (prop. I: VIII s. 386, SU 8 s. 31, Rskr 8) bemyndigat Kungl. Maj:t att, där i särskilda fall omständigheterna det föranleder, besluta om statsbidrag till kommunal skola utan hinder av att någon mindre avvikelse från de av riksdagen beträffande statsbidraget fastställda grunderna och villkoren ägt rum, dels ock att 1949 års riksdag (prop. I: VIII s. 254, SU 8 s. 83, Rskr 8) främst med hänvisning till då föreliggande planer på en kommande skolreform bemyndigat Kungl. Maj:t att, då det kan finnas påkallat för att möjliggöra försöksanordningar inom skolväsendets område, medge avvikelser från bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan (jfr även prop. 1955:120 s. 91). Vidare framhölls, att dessa bemyndiganden möjliggjort rimliga hänsynstaganden i enskilda fall och skapat förutsättningar för ett praktiskt handlande i situationer, som inte kunnat på förhand förutses. Då enskilda fall och situationer av denna art kunde komma att aktualiseras även i framtiden, förklarades, att bemyndigandena alltfört borde vara tillämpliga samt 1949 års bemyndigande därvid avse det pedagogiska och organisatoriska nydaningsarbete, som allt framgent måste försiggå för att kravet på en fortskridande skolreform skulle kunna tillgodoses. Häremot hade riksdagen inte någon erinran. Om riksdagen inte nu har någon erinran däremot torde ifrågavarande bemyndiganden även få gälla beträffande fackskolorna.

Vid utfärandet av organisatoriska bestämmelser för försöksverksamheten med fackskolor torde det vara lämpligt att i så stor utsträckning som möjligt anknyta till vad som gäller för andra skolformer.

I fråga om elevernas fördelning på klasser och grupper samt anordnande av linje förutsätter jag, att i allt väsentligt samma bestämmelser skall gälla som för grundskolans högstadium. Läsåret förutsätter jag skall vara av samma längd som grundskolans läsår.

Under nästa budgetår kommer det troligen inte att bli aktuellt att upprätta någon helt fristående fackskola. Som rektorer vid fackskolorna får därför förutsättas komma att tjänstgöra rektorer vid andra skolor. För att det skall bli möjligt att i sådana fall ge vederbörande rektor kompensation för ökade arbets-

uppgifter bör Kungl. Maj:t äga medgiva nedsättning av rektors undervisnings-skyldighet eller på andra sätt vidtaga lämpliga åtgärder för att tillgodose behovet av effektiv pedagogisk ledning av fackskolorna.

Undervisningen vid fackskolorna kommer läsåret 1963/64 att i stor utsträckning bestridas i form av fyllnadstjänstgöring. Några ordinarie lärartjänster kommer sannolikt inte att behöva inrättas detta läsår. Därest av organisatoriska skäl ordinarie lärartjänster skulle erfordras, bör emellertid Kungl. Maj:t äga medge inrättande av dylika enligt i huvudsak de grunder som gäller för högre kommunala skolor. Icke-ordinarie lärartjänster bör få inrättas i den omfattning, som erfordras för undervisningens fullgörande.

Elev vid fackskola bör åtnjuta samma studiesociala förmåner som elev vid gymnasium. Vid beräkningen av anslaget Studiebidrag och stipendier (1963 års statsverksproposition, bil. 10, s. 631 ff.) har hänsyn tagits till de väntade kostnaderna för studiehjälp till elever vid fackskolor.

Med hänvisning till vad jag sålunda anfört och förordat, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig förordade grunder för försöksverksamheten med fackskolor fr. o. m. budgetåret 1963/64;

b) godkänna av mig förordade grunder för statsbidrag till driftkostnader, byggnadskostnader och kostnader för första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel för fackskolorna;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda för försöksverksamheten med fackskolor erforderliga bestämmelser.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Inga Bäcklin

I N N E H Å L L

	Sid.
I. Inledning	2
II. Fackskoleutredningens förslag	4
III. Remissyttranden	7
IV. För försöksverksamhet föreslagna orter	12
V. Departementschefen	13